

17.8.2023

EOAK/1107/2023

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Mikko Sarja

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Leena-Maija Vitie

TARKASTUS: VANKITERVEYDENHUOLLON YKSIKÖN RIIHIMÄEN POLIKLINIKKA 14.3.2023

Tarkastuskohde

Vankiterveydenhuollon yksikön Riihimäen poliklinikka

Tarkastusajankohta

14.3.2023

Osallistujat EOAK:sta

Esittelijäneuvos Iisa Suhonen

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Leena-Maija Vitie

Osallistuja tarkastuskohteesta

VTH:n johtaja

Vastaava ylilääkäri

Ylihammaslääkäri

Ylihoitaja

Osastonhoitaja

vs. osastonhoitaja (hammashoito)

Lääkäri

Sairaanhoitaja A

Sairaanhoitaja B

Sairaanhoitaja C

Hammaslääkäri

Hammashoitaja

Tarkastuksen tyyppi

OPCAT

1 TARKASTUKSEN TARKOITUS JA KOHDE

Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölösen määräyksestä tarkastettiin Vankiterveydenhuollon yksikön (VTH) Riihimäen poliklinikka osana oikeusasiamiehen suljettuihin laitoksiin kohdistuvaa laillisuusvalvontaa (laki eduskunnan oikeusasiamiehestä 5 §) ja samalla liittyen oikeusasiamiehellä olevaan erityistehtävään YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan mukaisena kansallisena valvontaelimenä (em. lain 1 a luku). Vankien terveydenhuolto on tärkeä osa mainitussa kansainvälisessä sopimuksessa turvattuja vankien oikeuksia. Tarkastuksesta ja sen ajankohdasta ilmoitettiin tarkastuskohteelle ennalta.

VTH:n tehtävänä on järjestää vankien ja tutkintavankien (jäljempänä käytetään yhteistä ilmaisua vankien) terveyden- ja sairaanhoito, jota Riihimäen vankilan tiloissa toimiva poliklinikka toteuttaa.

Riihimäen poliklinikka tuottaa sekä perusterveydenhuollon avohoitopalvelut että suun terveydenhuollon palvelut Riihimäen vankilaan sijoitetuille vangeille sekä suun terveydenhuollon palvelut Jokelan vankilaan sijoitetuille vangeille.

Samana ajankohtana suoritettiin myös Riihimäen vankilan toinen osatarkastus, josta laaditaan erillinen pöytäkirja (EOAK/1186/2023).

Ennen Riihimäen vankilaan tehtyä ensimmäistä osatarkastusta 17.11.2022 (EOAK/5672/2022) vangeille ja henkilökunnalle lähetettiin kyselylomake, joihin he vastasivat nimettömästi. Kyselyn yhtenä osiona oli terveydenhuolto. Vankien vastausprosentti oli 48 % (89 vastausta). Kysely oli tarkoitettu tarkastusta suuntaavaksi tausta-aineistoksi, eikä sen tarkempia tuloksia julkaista. Terveydenhuollon osalta ilmeni muun muassa seuraavaa.

Vangeilta kysyttiin, milloin he tapasivat terveydenhuollon henkilökuntaa ensimmäisen kerran vankilaan tulonsa jälkeen. 12 vastaajaa ilmoitti tavanneensa heitä kolmen päivän kuluessa, ja enemmistö eli 49 vastaajaa ilmoitti tämän tapahtuneen yli neljän päivän kuluttua saapumisesta. 15 vastaajaa ei ollut ehtinyt tavata terveydenhuollon henkilökuntaa lainkaan. Yksi näin ilmoittaneista selitti tämän johtuneen siitä, että tuloterveydentarkastus oli tehty jo edellisessä vankilassa. 66 vastaajaa ilmoitti tavanneensa lääkärin henkilökohtaisesti ja vain 9 ilmoitti, että ei ollut tavannut, vaikka olisi ollut tarvetta.

Vastaajat kokivat enimmäkseen, että poliklinikalle oli hyvin helppo tai helppo saada yhteys. Suun terveydenhuolto ei saanut aivan yhtä hyvää arviota – noin kolmasosa vastaajista koki, että sinne oli vaikea tai erittäin vaikea saada yhteys. Enemmistö vastaajista (49) ilmoitti saavansa kohtuullisessa ajassa asiointilomakkeeseen vastauksen poliklinikalta. 55 vastaajaa ei tiennyt, mihin voi valittaa, jos on tyytymätön terveydenhuoltoon.

Avoimissa vastauksissa pidettiin myönteisenä toimivaa poliklinikkaa ja siellä työskenteleviä sairaanhoitajia. Myös hammashoitola sai kehuja. Sen sijaan kritiikkiä kohdistettiin lääkäriin ja erityisesti hänen asenteeseensa potilaita kohtaan.

Poliklinikan tarkastusta edeltäneenä päivänä tarkastajat keskustelivat vankien kanssa. Poliklinikan toimintaan liittyviä keskusteluja käytiin 8 vangin kanssa. Näissä keskusteluissa negatiivisina asioina nousivat esille asiointilomakkeiden toimittaminen avonaisina poliklinikalle ja viiveet niihin vastaamisessa, kokemukset siitä, että potilaiden vaivoja ei oteta tosissaan eikä tutkita riittävästi, ulkopuolisiin tutkimuksiin ja hoitoon ei pääse eikä lääkkeitä saa tarpeeksi, sekä erilaiset yksittäiset vankien terveydentilaan liittyvät asiat. Lääkäriin kohdistettiin arvostelua vähättelevästä suhtautumisesta potilaiden vaivoihin.

Tarkastajien havainnot esiteltiin apulaisoikeusasiamies Mikko Sarjalle.

Tämän pöytäkirjan luonnos lähetettiin VTH:lle, Rikosseuraamuslaitokselle sekä Riihimäen ja Jokelan vankiloille mahdollisia kommentteja varten. Esitetyt kommentit on otettu huomioon tässä pöytäkirjassa.

VTH toimitti kommenttiansa ohella siltä pyydetyn lomakkeen ”Suostumus lääkehoitoon liittyvien tietojen luovuttamiseen” valvontahenkilöstölle.

2 APULAIISOIKEUSASIAMIEHEN KANNANOTOT

Apulaisoikeusasiamies kiittää Riihimäen poliklinikkaa tarkastuksen johdosta ennakkoon saaduista asiakirjoista samoin kuin tarkastuksen aikana käydystä avoimesta ja rakentavasta keskustelusta.

Tarkastajien saaman käsityksen mukaan poliklinikan henkilökunta on sitoutunutta ja motivoitunutta ja pyrkii parhaansa mukaan edistämään vankien terveyttä vankeusaikana.

Ylimmän laillisuusvalvojan ja kansallisen valvontaelimen tehtävien mukaisesti tähän pöytäkirjaan on kirjattu sekä myönteisiä että parannusta edellyttäviä asioita, joita tarkastuksella on havaittu tai joista on tarkastuksen aikana keskusteltu. Tarkastuksella käytävät keskustelut ja tarkastuksen aiheuttamat havainnot ja toimenpiteet ovat aina rajallisia, minkä vuoksi pöytäkirja ei ole tyhjentävä. Mahdollista on, että tarkastuskohteeseen liittyy sellaisiakin reagointia edellyttäviä asioita, jotka eivät ole tarkastuksen kuluessa tulleet esille.

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä poliklinikan riittäviksi koettuja resursseja (3).

Apulaisoikeusasiamies esittää vakavan huolensa siitä, että potilaiden lääketieteellisesti tai hammaslääketieteellisesti tarpeelliseksi todettu hoito voi jäädä toteutumatta oikea-aikaisesti vartijaresurssien vähäisyyden tai puuttumisen vuoksi (4).

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä ja potilasturvallisuutta lisäävänä sitä, että poliklinikalla on siirrytty omahoitajamalliin, ja että jokaiselle potilaalle laaditaan yksilöllinen hoitosuunnitelma (5).

Apulaisoikeusasiamies pitää positiivisena sitä, että tulohaastattelut pystytään tekemään arkipäivisin jo vangin saapumispäivänä ja muulloin saapumista seuraavana arkipäivänä. Hän muistutti kuitenkin Euroopan Neuvoston kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean (CPT) suosituksesta, jonka mukaan uusille vangeille tulisi tehdä terveystarkastus 24 tunnin kuluessa heidän saapumisestaan vankilaan.

Apulaisoikeusasiamies katsoo, että tulohaastattelu tulisi tehdä myös toisesta vankilasta saapuvalle vangille (6).

Terveystietojen arkaluonteisuuden vuoksi apulaisoikeusasiamies kehottaa arvioimaan uudelleen poliklinikalle osoitettujen asiointilomakkeiden käsittelyä (7).

Apulaisoikeusasiamies korostaa potilaan oikeutta saada tietää hoitoon pääsyn ajankohta (8).

Apulaisoikeusasiamies kannustaa VTH:ta toimenpiteisiin, joiden avulla potilaille voidaan turvata heidän tarvitsemansa psykiatriset palvelut (9).

Apulaisoikeusasiamies pitää lääketurvallisuuden kannalta positiivisena sitä, että kaikki vankilan vartijat ovat suorittaneet päivitetyn lääkehoidon Vallu-koulutuksen.

Apulaisoikeusasiamies suosittelee, että potilailta pyydetään kirjallinen suostumus siihen, että lääkehoitoon osallistuville vartijoille voidaan antaa potilasta koskevat tarpeelliset lääkehoitoon liittyvät tiedot, jotta lääkkeen antaminen voidaan tehdä potilasturvallisesti. Tätä tarkoitusta varten VTH:ssa on laadittu valmis lomake. Apulaisoikeusasiamies pitää myös tärkeänä, että vartijoiden toimistoon hankitaan erillinen lukittava kaappi lääkkeitä varten (10).

Apulaisoikeusasiamies pitää potilasturvallisuuden kannalta olennaisena, että VTH:n potilastietojärjestelmä saatetaan Kanta-yhteensopivaksi. Hän kannustaa VTH:ta mahdollisuuksien mukaan myötävaikuttamaan siihen, että yhteensopivuuden toteutuminen ei viivästyisi enää suunnitellusta aikataulusta (11).

Apulaisoikeusasiamies rohkaisee poliklinikan henkilökuntaa tekemään laatupoikkeamailmoituksia matalalla kynnyksellä (12).

3 POLIKLINIKAN TOIMINTA JA RESURSSIT

Riihimäen vankila on 223-paikkainen suljettu laitos miespuolisille vankeus- ja tutkintavangeille. Jokelan vankilassa, johon sijoitettujen vankien suun terveydenhuollosta Riihimäen poliklinikka myös vastaa, on 84 paikkaa suljetulla osastolla ja 40 paikkaa avovankilassa.

Poliklinikalla on lääkärin vastaanottohuone, toimenpidehuone, 2 sairaanhoitajan vastaanottohuonetta, sairaanhoitajan muuhun työskentelyyn tarkoitettu huone sekä lääkehuone. Suun terveydenhuollon käytössä on hammaslääkärin/suuhygienistin vastaanottohuone ja välinehuoltoon tarkoitettu huone. Potilaita varten on yksi odotushuone. Kaikki tilat olivat siistit ja tarkoitukseen sopivat.

Poliklinikka palvelee arkipäivisin klo 8–15.30.

Poliklinikalla työskentelee kolme sairaanhoitajaa, joista yksi on pitkäaikainen sijainen, sekä lääkäri kolmena päivänä viikossa. Osastonhoitaja käy noin kerran kuukaudessa. Hammaslääkärin vastaanotot ovat kahtena päivänä viikossa, ja keväällä 2023 aloittanut toinen hammaslääkäri ottaa vastaan yhtenä päivänä viikossa. Hammashoitaja työskentelee 4 päivänä viikossa ja suuhygienisti 1–2 päivänä kuukaudessa. Resursseja pidettiin riittävinä.

Poliklinikalla on oma vartija, joka hakee vastaanotolle tulevat potilaat yksi kerrallaan. Tarvittaessa vartija voi olla vastaanottohuoneen ulkopuolella tai poikkeuksellisissa tilanteissa mukana vastaanotolla.

Poliklinikalla on käytössä koneellinen lääkkeenjako, jonka piirissä on noin 120 potilasta. He saavat lääkerullan kahden viikon välein. Muutaman kymmenen potilaan lääkkeet jaetaan dosetteihin.

Lääkäri päättää lääkkeiden antamisesta potilaiden haltuun. Insuliinikynät ovat potilailla itsellään.

Vankilassa on 7 korvaushoidossa olevaa potilasta, joiden kanssa on tehty kirjallinen sopimus. Tarkoituksena on käyttää mahdollisuuksien mukaan joko kerran viikossa tai kerran kuukaudessa injektiona annettavaa Buvidalia (buprenorfiini), joka tarkastusaikana oli kaikilla korvaushoidossa olevilla käytössä. Jos injektiohoito ei ole mahdollinen, voidaan käyttää buprenorfiini-naloksoni-filmiä, joka hajoaa kielen alla. Myös metadonioraaliliuoksen käyttö on tarvittaessa mahdollista. Korvaushoitoa tarvitsevien potilaiden määrän todettiin olevan kasvussa.

Vankilassa ei ole liikuntarajoitteisille vangeille tarkoitettua osastoa eikä siellä voida pitää pyörätuolia käyttäviä potilaita. Paljon tukea tarvitsevat vangit sijoitetaan päivittäisen tuen osastolle. Jos vanki on hyvin huonokuntoinen, hänet lähetetään Vankisairaalaan. Henkilökunnan mielestä vankilassa oli tarkastushetkellä yksi sellainen vanki, jonka ei terveydentilansa vuoksi pitäisi olla vankilassa.

Vankilassa on ajoittain nälkälakkolaisia, joiden hoidosta on annettu erillinen ohje.

Vankien välistä väkivaltaa esiintyy jonkin verran. Tämän tyyppisiä seurauksia ovat esimerkiksi hampaan katkeaminen ja leukamurtuma, jotka edellyttävät kiireellistä hoitoa. Hoitoa tai tutkimusta edellyttävistä vammoista tulee vankilan puolelta ilmoitus terveydenhuoltoon.

Henkilökunnan mielestä teva-osaston (tehostetun valvonnan osasto) perustaminen ei ole näkynyt terveydenhuollon toiminnassa.

Ulkomaalaisten vankien määrä on lisääntynyt ja heillä on paljon terveydellisiä ongelmia. Poliklinikalla on käytössä puhelintulkkaus, jonka kerrottiin toimivan hyvin.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies pitää myönteisenä ja poliklinikan toiminnan kannalta olennaisena, että poliklinikan käytössä olevat resurssit ovat riittävät.

4 POTILAIEN PÄÄSEMINEEN VASTAANOTOLLE

Poliklinikan toiminnan suurimman haasteen kerrottiin liittyvän Rikosseuraamuslaitoksen (Rise) vartijaresurssin niukkuuteen, joka vaikeuttaa potilaiden kuljettamista vankilan sisältä poliklinikalle ja saattaa jopa estää vastaanottokäyntien toteutumisen. Lisäjärjestelyjä vaatii myös huolehtiminen siitä, että tietyt vangit eivät tapaa toisiaan. Vartijoiden vähäinen määrä on erityisen suuri ongelma silloin, kun potilas pitäisi kuljettaa vankilan ulkopuolisiin tutkimuksiin tai hoitoon. Jos vartijoita ei ole riittävästi, käynti joudutaan perumaan.

Alkuvuoden aikana peruuntuneita vastaanottoaikoja on ollut lähes viikoittain, ja aikojen siirtymisen seurauksena odotusajat ovat pidentyneet. Jos vastaanotto poliklinikalla peruuntuu, sairaanhoitajat voivat joissakin tapauksissa käydä osastolla. Lääkärin näkemyksen mukaan potilaita on saatu vastaanotolle hyvin, ja peruuntuneen vastaanottoajan aikana on voinut tehdä paperitöitä, mikä myös palvelee potilaiden hoitoa.

Suun terveydenhuollossa on myös pantu merkille vaikeus saada potilaita varatulle vastaanotolle. Erityisen suuri ongelma on silloin, kun Jokelan vankilan potilaita pitäisi kuljettaa vastaanotolle Riihimäen vankilaan. Esimerkiksi tämän vuoden tammikuussa suun terveydenhuollosta tehdyn vaaratilanneilmoituksen mukaan Jokelan potilaita ei 11.1.2023 saatu vastaanotolle lainkaan vartijoiden puuttumisen vuoksi. Ilmoituksen mukaan tämä oli erään potilaan kohdalla toistunut jo 4 kertaa. Vastaanoton peruuntuessa tai viivästyessä hammashoitaja voi tehdä muita tehtäviä, kuten välinehuoltoa. Hammaslääkärillä ei ole yhtä paljon kirjallisia töitä kuin lääkäriellä, joten odotusaikaa ei pysty hyödyntämään yhtä tehokkaasti.

VTH:n mukaan vartijoita koskeva tilanne on viime aikoina vaikeutunut entisestään, mikä on todella iso huoli VTH:ssa. Asia on tiedossa myös Risessä. Kysymyksessä on VTH:n näkemyksen mukaan henkilöstövaje, jonka ei uskota ratkeavan rahalla.

Riihimäen vankilan yksikönpäällikön kommentit

Riihimäen vankilan yksikönpäällikön mukaan vankilan sisältä poliklinikalle tapahtuvien kuljetusten ongelmallisuus tai toteutumattomuus ei ole tullut hänen tietoonsa tai esille VTH:n henkilökunnan kanssa käydyissä keskusteluissa.

On mahdollista, että yksittäistapauksissa ei-kiireellistä hoitoa tarvitsevien kuljetus vankilan poliklinikalle on akuutin henkilöstöpulan takia joskus viivästynyt. VTH:n henkilökunta on kuitenkin joustavasti käynyt tapaamassa vankeja osastoilla tai selleissä, jolloin yksittäisten vankien kuljetustarve vankilan sisällä on vähentynyt. Vankien potilasturvallisuus ei ole näissä poikkeustilanteissa vaarantunut.

Vankilan ulkopuolelle tapahtuvat kuljetukset ovat viime vuosina lisääntyneen huomattavasti, ja se yhdistettynä jatkuvaan vartijaresurssien vähyteen on aiheuttanut vastaanottoaikojen siirtymisiä. Jokainen siirretty aika on aina erikseen käsitelty VTH:n henkilökunnan kanssa yhteisymmärryksessä. Kysymyksessä ovat aina olleet ei-kiireelliset hoidot tai toimenpiteet, joiden siirtäminen ei ole vaarantanut potilaiden terveydentilaa. Yksikönpäällikön näkemyksen mukaan kaikki kiireellistä hoitoa tarvitsevat vangit ovat poikkeuksetta saaneet tarvitsemansa hoidon. Hoitoaikojen varauksia on sovittu hyvässä yhteistyössä VTH:n henkilökunnan kanssa, jotta niukkojen resurssien kohdentaminen myös kuljetuksiin on onnistunut parhaalla mahdollisella tavalla.

Yksikönpäällikkö halusi erikseen kiittää VTH:n henkilökunnan yhteistyökykyä, jonka avulla hänen mielestään on selvitty kiitettävästi vankien terveydenhuoltoon liittyvistä haasteista.

Jokelan vankilan apulaisjohtajan kommentit

Jokelan vankilan apulaisjohtaja kommentoi yksikönpäällikön sijaisena asiaa. Hänen mukaansa Jokelan vankilan asuinostojen profiileissa on tapahtunut muutoksia vuoden 2022 aikana. Tämän myötä myös vankilan ulkopuolelle suuntautuneiden terveydenhuollon käyntien määrä on lisääntynyt merkittävästi. Tähän on syynä se, että eri asuinostojen sijoitettuja vankeja ei voida enää kuljettaa yhteiskuljetuksissa, vaan jokaisen asuinostojen kuljetukset joudutaan toteuttamaan erillisinä kuljetuksina. Jokelan vankilaan on myös sijoitettu paljon käräjäoikeuden päätöksellä vangittuja ja pakkokeinolain nojalla erillään pidettäviä tutkintavankeja, jotka eivät voi pitää yhteyttä toisiin tutkintavankeihin tai vankilan ulkopuolisiin henkilöihin. Heidän kaikki toimintonsa, mukaan lukien vankilan ulkopuoliset terveydenhuoltoon liittyvät käynnit, toteutetaan erillään muista.

Apulaisjohtajan mukaan Jokelan vankilassa on ollut valvontahenkilökunnan rekrytointihaasteita, jotka ovat vaikuttaneet suoraan käytettävissä oleviin valvontahenkilökunnan resursseihin.

Edellä mainitulla kokonaisuudella on ollut suora, negatiivinen vaikutus vankilan ulkopuolelle suuntautuneiden vankikuljetusten toteuttamiseen, mutta myös kokonaisuudessaan vankilan muidenkin toimintojen toteuttamiseen. Valvontahenkilökunnan resurssipulan vuoksi vankilan toimintoja on jouduttu sopeuttamaan eikä kaikkia toimintoja ole voitu toteuttaa suunnitelmien mukaisesti. Valitettavasti myös vankilan ulkopuolisia terveydenhuollon käyntejä on jouduttu perumaan tai siirtämään valvontahenkilökunnan resursseihin liittyvistä syistä.

Vankilan johto on tiedostanut kaikki edellä mainitut seikat ja niihin on kiinnitetty erityistä huomiota vuoden 2023 aikana. Ongelmakohtiin on pyritty aktiivisesti hakemaan ratkaisumalleja, jotta tilannetta saataisiin parannetuksi kokonaisvaltaisesti. Vankilan johto ja VTH ovat pitäneet useita yhteisiä neuvotteluita, joissa on käsitelty ongelmia vankilan ulkopuoliseen terveydenhuoltoon liittyvissä vankikuljetuksissa, ja joissa on pyritty löytämään yhteisesti sovittuja toimintamalleja tilanteen parantamiseksi. Jokelan vankilan ja vankilan poliklinikan välistä yhteistyötä ja kommunikaatiota on pyritty tehostamaan ja lisäämään. Näillä toimilla on pyritty ennakoivasti vaikuttamaan esimerkiksi siihen, että vankilan ulkopuolelle suuntautuvia terveydenhuollon vankikuljetuksia ei olisi useita päällekkäin, vaan niitä pystyttäisiin mahdollisuuksien mukaan porrastamaan. Yhteistyössä tapahtuvan ennakoivan suunnittelun ja paremman kommunikaation avulla on saatu parannetuksi kuljetusten toteutumisosuutta merkittävästi.

Apulaisjohtaja totesi, että Jokelan vankilan johdon arvion mukaan vankilassa jo tehdyt toimenpiteet sekä kevään 2023 aikana parantunut valvontahenkilökunnan resurssitilanne ovat parantaneet vankilan ulkopuolelle suuntautuneiden vankien terveydenhuoltoon liittyvien käyntien toteutumista, eikä kyseisiä kuljetuksia ole jouduttu perumaan tai siirtämään siinä määrin kuin aikaisemmin, vaikka vankilan käyttöaste on ollut erittäin korkea. Kokonaisuudessa on kuitenkin vielä kehitettävää ja kehitystyötä sekä toimivampien ratkaisumallien etsimistä jatketaan yhä niin vankilassa sisäisesti kuin yhteistyökumppaneidenkin kanssa, jotta vankien potilas- tai terveysturvallisuus ei kärsi.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Suomen perustuslain 19 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet ja edistettävä väestön terveyttä. Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:n mukaan potilaalla on oikeus hänen terveydentilansa edellyttämään laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

Apulaisoikeusasiamies toteaa, että vangeilla ei ole muun väestön kaltaista mahdollisuutta hakeutua muihin kuin VTH:n tarjoamiin terveyden- ja sairaanhoidon palveluihin. Apulaisoikeusasiamies pitää asianmukaisena, että VTH on Riihimäen poliklinikan osalta huolehtinut terveydenhuollon henkilöstön riittävästä määrästä. Hän pitää kuitenkin erittäin huolestuttavina ja potilasturvallisuutta vaarantavina tarkastuksella saatuja tietoja vankien vaikeudesta päästä poliklinikalle, koska vartijat eivät ehdi tuoda heitä vastaanotolle varattuna aikana.

Poliklinikan edustajien mukaan sovitun vastaanoton viivästyminen aiheuttaa "tyhjäkäyntiä" poliklinikalla ja usein myös muiden potilaiden aikojen siirtymistä. Vastaanoton kokonaan peruuntuminen ja siirtyminen myöhemmäksi siirtää myös muiden potilaiden hoitoon pääsyä. VTH:n näkemyksen mukaan tilanne on viime aikoina vaikeutunut entisestään, mikä aiheuttaa todella ison huolen VTH:ssa.

Apulaisoikeusasiamies katsoo, että tilanteessa, jossa tarpeelliseksi arvioitua hoitoa ei pystytä antamaan oikea-aikaisesti, on olemassa suuri riski potilasturvallisuuden vaarantumisesta.

Apulaisoikeusasiamies ei pidä hyväksyttävänä sitä, että vankien lääketieteellisten tarpeiden mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon saaminen voi jäädä toteutumatta vartijaresurssien vähäisyyden tai puuttumisen vuoksi. VTH:n on pystyttävä hoitamaan asianmukaisesti ja tuloksellisesti sille lainsäädännössä asetetut tehtävät. Jos potilaita ei saada vastaanotolle sovittuna aikana, tilanne on omiaan vaarantamaan heidän perustuslain mukaista oikeuttaan riittäviin terveyspalveluihin ja potilaslaissa edellytettyyn hyvään hoitoon.

Vankeuslain 10 luvun 1 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitoksen on turvattava vangin pääsy Vankiterveydenhuollon yksikön vastuulla olevaan vangin lääketieteellisten tarpeiden mukaiseen terveyden- ja sairaanhoitoon sekä lääkinnällisen kuntoutukseen.

Apulaisoikeusasiamies korostaa, että vankilan on edellä olevan mukaisesti huolehdittava osaltaan siitä, että vangit saavat heidän terveydentilansa edellyttämän terveyden- ja sairaanhoidon silloin, kun terveydenhuollon ammattihenkilö on arvioinut sen tarpeelliseksi.

Puute vartijaresursseista on tullut esille myös kantelujen yhteydessä ja muille VTH:n poliklinikoille tehdyillä tarkastuksilla. Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen on kiinnittänyt huomiota asiaan esimerkiksi VTH:n toiminnanohjaukseen 16.3.2021 tekemällään tarkastuksella (EOAK/1185/2021). Tällöin merkittävimmäksi muiden toimijoiden vaikutukseksi VTH:n toimintaan todettiin vartijaresurssin niukkuus. Apulaisoikeusasiamies totesi muun muassa oikeusministeriön kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosastolle ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle lähettämässään pöytäkirjassa esimerkiksi, että vankien terveydenhuollon toteuttamiseen on suhtauduttava asiaan kuuluvalla vakavuudella ja ryhdyttävä välittömiin toimiin asiantilan muuttamiseksi. Pöytäkirja on luettavissa oikeusasiamiehen verkkosivuilla <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1185/2021>.

Apulaisoikeusasiamies korostaa VTH:n, Risen sekä Riihimäen ja Jokelan vankiloiden johdon välistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä tilanteen parantamiseksi. Hän kannustaa poliklinikkaa, VTH:n operatiivista johtoa ja toiminnanohjausta nostamaan esille poliklinikan toiminnan tehokkuuteen liittyviä epäkohtia sekä etsimään niihin ratkaisuja yhdessä Risen ja kyseisten vankiloiden johdon kanssa.

5 OMAHOITAJAMALLI JA HOITOSUUNNITELMA

Riihimäen vankila on siirtynyt vastuuvirkamiesmalliin, jossa jokaisella vangilla on oma vastuuerityisohjaaja ja -vartija. Poliklinikan sairaanhoitajien toiveen pohjalta poliklinikalla on puolestaan siirrytty omahoitajamalliin. Tämän seurauksena poliklinikan työt jakautuvat tasaisemmin ja potilaille pystytään tarjoamaan kokonaisvaltaisempaa hoitoa.

Omahoitaja hoitaa lähtökohtaisesti kaikki omien potilaidensa asiat taloon saapumisesta sieltä lähtemiseen saakka. Hän myös jakaa yhtenä päivänä viikossa omien potilaidensa lääkkeet, mikä lisää lääkitysturvallisuutta verrattuna aikaisempaan käytäntöön, jolloin yksi sairaanhoitaja huolehti lääkkeenjaosta viikon kerrallaan. Käytännön järjestelyjä helpottaa ajanvarauskirja, joka on eritelty vastuualueittain. Ajanvarauskirjaan merkitään erikseen vastaanotot, korvaus- ja lääkehoidot sekä kirjalliset potilastyöt. Myös lääkärin ajanvarauskirja on eritelty vastaavalla tavalla. Sijaistukset sekä lääketilauksiin, laboratoriolistoihin ynnä muihin yleisiin asioihin liittyvät vastuut on sovittu erikseen.

Hoitajat olivat tyytyväisiä omahoitajamalliin. Potilas saa tiedon omahoitajastaan ottaessaan ensimmäisen kerran yhteyttä poliklinikkaan.

Poliklinikalla, mukaan lukien suun terveydenhoito, tehdään jokaiselle potilaalle yksilöllinen hoitosuunnitelma.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies pitää käyttöön otettua omahoitajamallia hyvänä esimerkkinä poliklinikan mahdollisuuksista kehittää omaa työtään ja lisätä potilasturvallisuutta. Mallin mukaisesti toimittaessa hoitajat tuntevat potilaansa ja heidän terveydentilansa yleensä jo lähtökohtaisesti hyvin ilman aikaa vievää perehtymistä aikaisempiin merkintöihin. Kysymyksessä on hyvä käytäntö, jonka käyttöön ottamista voisi harkita myös muilla sellaisilla poliklinikoilla, joiden toimintaan se sopii.

Apulaisoikeusasiamies pitää potilaiden hyvän hoidon kannalta positiivisena sitä, että heille laaditaan yksilölliset hoitosuunnitelmat. Tämä on omiaan helpottamaan potilaiden terveydentilan seuraamista ja heidän hoitonsa järjestämistä.

6 TULOHAASTATELU JA TERVEYSTARKASTUKSET

Vankeja tulee päivittäin vaihteleva määrä. Niinä päivänä, kun sairaanhoitajat ovat paikalla, vankilaan saapuvat vangit katsotaan Risen asiakastietojärjestelmästä (Roti) aamuisin ja heille tehdään tulohaastattelu heti saapumisen jälkeen. Viikonloppuina tai pyhäpäivinä saapuvien vankien tulohaastattelu tehdään seuraavana arkipäivänä. Rotista eivät kuitenkaan näy poliisin tuomat tai oma-aloitteisesti rangaistusta suorittamaan tulleet vangit, minkä vuoksi on sovittu, että vankila ilmoittaa heistä erikseen poliklinikalle. Tulohaastattelua ei tehdä, jos vanki tulee toisesta vankilasta.

Viikonloppuna saapuvat vangit eivät saa lääkkeitä poliklinikalta ennen maanantaita. Tämän vuoksi vartijoilla on ohjeet siitä, miten lääkityksen suhteen tulee toimia. Ohjeiden mukaan lääkitys selvitetään ensisijaisesti siviilistä, ja jos se ei onnistu, soitetaan Psykiatrisen vankisairaalan Turun yksikköön. Vanki voidaan myös viedä päivystykseen tai pyytää ensihoito paikalle.

Eristettyjen ja tarkkailussa olevien vankien terveydentila tarkastetaan päivittäin. Pääsääntöisesti tämä tapahtuu pleksin läpi. Jos eristys jatkuu pitempään, myös lääkäri käy vangin luona. Elinkautisvangeille järjestetään terveystarkastus vuosittain. Pitkäaikaisvankien osalta lääkäri arvioi heidän kokonaistilanteensa ja määrittää sen perusteella terveystarkastukset, joita on yleensä 1–3 vuoden välein.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies pitää asianmukaisena tulohaastattelun tekemistä arkisin vangin saapumispäivänä. Viikonlopun aikana ja pyhäpäivinä poliklinikalla ei ole henkilökuntaa, minkä vuoksi tällöin saapuneen vangin tulohaastattelu tehdään seuraavana arkipäivänä.

Apulaisoikeusasiamies pitää tilannetta ymmärrettävänä mutta muistuttaa kuitenkin CPT:n pitkäaikaisesta suosituksesta ryhtyä tehokkaisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että uusille vangeille tehdään järjestelmällisesti terveystarkastus 24 tunnin kuluessa heidän saapumisestaan vankilaan.

Apulaisoikeusasiamies toteaa laillisuusvalvonnassa pidetyn tärkeänä, että vaikka uusi vanki tulisi toisesta vankilasta, jossa hänelle on tehty joskus aiemmin tulotarkastus, hänet tavattaisiin terveydenhuollossa hänen saavuttuaan. Tätä on perusteltu esimerkiksi Pyhäselän vankilan poliklinikan tarkastuksesta 10.10.2018 (EOAK/4986/2018) laaditussa pöytäkirjassa seuraavasti:

--- apulaisoikeusasiamies suosittaa, että terveydenhuollosta tavattaisiin myös muista vankiloista siirretyt vangit mahdollisimman pian heidän saapumisestaan ja selvitetäisiin, onko heillä terveydenhuollon tarvetta. Vanki on voinut erilaisista syistä jäädä tai jättäytyä edellisessä vankilassa terveydenhuollon palvelujen ulkopuolelle taikka kuljetuksen aikana on voinut tapahtua jotakin sellaista, mikä olisi vangin ja vankilan henkilökunnan oikeusturvan kannalta hyvä dokumentoida myös potilastietoihin. Vangin haastattelun ei tarvitsisi olla yhtä laaja kuin varsinainen tulotarkastus ja se voisi tapahtua esim. työkyvyn arvioinnin yhteydessä, jos arviointi tehdään 1–2 päivän kuluessa vangin saapumisesta.

Pöytäkirja on luettavissa oikeusasiamiehen verkkosivuilla <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4986/2018> .

7 YHTEYDENOTOT POLIKLINIKALLE

Potilaat ottavat yhteyttä poliklinikalle vankilan asiointilomakkeella. Kaikki asiointilomakkeet kerätään vartijoiden huoneessa olevaan laatikkoon, josta ne jaetaan vastaanottajien lokeroihin. Vankien haastatteluissa kävi ilmi, että asiointilomakkeet ”joudutaan” jättämään avoimina vartijoiden huoneeseen, jolloin nämä pystyvät lukemaan ne.

Vankilan vastaanotto-osastoa tarkastettaessa tarkastajat huomasivat vartijoiden työpöydällä pinon vankien avoimia asiointilomakkeita, joiden joukossa oli myös poliklinikalle tarkoitettuja lomakkeita.

Poliklinikalta kerrottiin, että osastolla on ”postia polille” -kuoria, ja niitä voidaan tarvittaessa pyytää lisää. Kaikki terveydenhuoltoa koskevat lomakkeet eivät kuitenkaan tule kuorissa.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Henkilön terveydentilaa koskevat tiedot ovat salassa pidettäviä eikä sivullisilla ole niihin oikeutta. Apulaisoikeusasiamiehen mielestä vaikuttaa ilmeiseltä, että kaikilla vangeilla ei ole tietoa siitä, että lomakkeiden lähettämiseen on olemassa erityisesti tähän tarkoitettuja kirjekuoria. Hän kehottaa kiinnittämään huomiota siihen, että poliklinikalle tarkoitettuja kirjekuoria on saatavilla tarpeeksi ja että vangit ovat tietoisia niiden olemassaolosta ja käytöstä.

Joissakin vankiloissa on erillisiä postilaatikoita poliklinikalle tarkoitettua postia varten. Apulaisoikeusasiamiehen näkemyksen mukaan erillinen postilaatikko terveydenhuoltoa koskevalle postille turvaa potilaiden yksityisyyden suojan ja heitä koskevien tietojen salassapidon hyvin.

Apulaisoikeusasiamies kehottaa arvioimaan menettelyä poliklinikalle tarkoitettujen asiointilomakkeiden käsittelyssä uudelleen.

8 HOITOON PÄÄSY JA SIITÄ ILMOITTAMINEN

Sairaanhoitajan vastaanotolle pääsee usein jo yhteydenottopäivänä ja joka tapauksessa muutaman päivän kuluessa. Lääkärin kiireettömälle vastaanotolle pääsee noin viikossa. Lääkärin vastaanottoja on noin 10 päivässä sen mukaan, miten potilaita saadaan vastaanotolle. Jos vanki pääsee vastaanotolle samalla viikolla kuin hän on lähettänyt asiointilomakkeen, hänelle ei lähetetä erillistä vastausta, koska vastaanotto on tällöin ennen kuin vastaus ehtisi perille. Tarkkaa vastaanottopäivää ei ilmoiteta, koska se voi vielä muuttua.

Suun terveydenhuollossa kiireelliseen hoitoon pääsee samalla viikolla ja kiireettömään hoitoon noin 3 kuukaudessa. Vastaanottoaika ilmoitetaan viikon tarkkuudella. Hammaslääkäri arvioi hoidon kiireellisyyden työpäivinä. Hammashoitajan ollessa paikalla hän arvioi hoidon kiireellisyyden ja muulloin sen tekee sairaanhoitaja. Tarvittaessa vanki toimitetaan ulkopuoliseen hoitoon. Suun terveydenhuolto tarjoaa kaiken sen hoidon, mitä julkinen terveydenhuolto muuallakin. Tutkintavangeille ei kuitenkaan anneta proteettista hoitoa. Myös pelkopotilaat hoidetaan.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Potilaslain 4 §:n 1 momentin mukaan potilaalle on ilmoitettava hoitoon pääsyn ajankohta. Jos ilmoitettu ajankohta muuttuu, on uusi ajankohta ja muutoksen syy ilmoitettava potilaalle välittömästi. Säännös tarkoittaa hallituksen esityksen (HE 77/2001 vp) mukaan sitä, että potilaan pitää saada tietää, milloin hän pääsee hoitoon eikä häntä enää voida laittaa odottamaan hoitoon pääsyä epämääräiseksi ajaksi.

Apulaisoikeusasiamies toistaa usein esitetyn oikeusasiamiehen kannanoton siitä, että potilaslain mukaan potilaalle on ilmoitettava hoitoon pääsyn ajankohta. Potilaslaissa tai vankeja koskevassa lainsäädännössä ei ole säädetty poikkeuksia hoitoon pääsyn ajankohdasta ilmoittamisessa, minkä vuoksi vankilan poliklinikalla ei lain mukaan voida poiketa ilmoittamista koskevasta velvoitteesta. Jos tiedossa on tarkka hoito- tai tutkimusajankohta, olisi hyvän hallinnon ja hyvän hoidon näkökulmasta perusteltua, että se ilmoitettaisiin potilaalle edellyttäen, että siihen ei liity turvallisuusriskiä.

Jos taas tarkkaa aikaa ei voida antaa, laillisuusvalvojan ratkaisukäytännössä on katsottu, että hoitoon pääsyn ajankohta tulisi ilmoittaa kuukauden tarkkuudella.

Apulaisoikeusasiamies ymmärtää vartijoiden puutteesta johtuvat potilaiden poliklinikalle saattamisen ongelmat ja osittain tästä aiheutuvat vastaanottoaikojen siirtymiset, mutta kehottaa kuitenkin ottamaan edellä todetun toiminnassa huomioon.

Poliklinikalta kerrottiin myös, että jos vanki pääsee vastaanotolle samalla viikolla kuin hän on lähettänyt asiointilomakkeen, hänelle ei lähetetä erillistä vastausta, koska vastaanotto on tällöin ennen kuin vastaus ehtisi perille. Mikäli asiointilomakkeisiin annettuja vastauksia ei pystytä toimittaminen potilaalle kohtuullisessa ajassa, apulaisoikeusasiamies kannustaa poliklinikkaa ottamaan vankilan kanssa esille sisäisen postin kulkuun liittyvät ongelmat. Nämä eivät voi oikeuttaa sitä, että poliklinikalla ei menetellä lain edellyttämällä tavalla.

9 PSYKIATRISTEN PALVELUJEN SAATAVUUS

Poliklinikalla esitettiin huoli psykiatristen palvelujen riittävydestä. M1-lähetteellä potilas voidaan lähettää Psykiatrisen vankisairaalan Turun yksikköön heti, ja muissa tapauksissa on käytettävissä konsultaatiomahdollisuus. Ei-kiireellistä hoitoa joutuu kuitenkin odottamaan viikkoja. Päivittäisen tuen osastolta on lisäksi esitetty toive, että sinne saataisiin psykiatrinen sairaanhoitaja.

Myös vankilan psykologi esitti huolensa psykiatrin palvelujen saatavuudesta. Psykiatrisen vankisairaalan Vantaan yksikön psykiatri oli aiemmin käynyt vankilassa, mutta käynnit olivat sittemmin loppuneet. Psykologin mukaan psykiatrin käynnit vankilassa olivat helpottaneet niitä potilaita, joilla on neuropsykologisia tai mielenterveyteen liittyviä ongelmia. Erityisen hyödyllisiä käynnit olivat sellaisille seksuaalirikoksiin syyllistyneille, joiden kohdalla harkittiin lääkehoidon aloittamista. Psykologi pelkäsi myös psykiatrin etäarvioinnin loppuvan.

VTH:n toiminnanohjauksesta kerrottiin, että psykiatrian palveluja ollaan kehittämässä valtakunnallisesti ja etäpalvelut on tarkoitus ottaa käyttöön koko maassa. Yhteistyössä Risen kanssa suunnitellaan myös muiden lääkäreiden etävastaanottoja, koska viidessä vankilassa ei ole lääkäriä lainkaan. Etävastaanottoon pyydetään etukäteen potilaan suostumus.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies korosti psykiatristen palvelujen saatavuuden tärkeyttä niitä tarvitseville. Hän piti VTH:n suunnitelmaa psykiatristen palvelujen tarjoamisesta etäyhteyden avulla kaikissa vankiloissa sinänsä kannatettavana, mutta korosti sitä, että potilaalla tulisi tarvittaessa olla mahdollisuus myös psykiatrin tapaamiseen vastaanotolla.

10 VARTIJOIDEN OSALLISTUMINEN LÄÄKEHOITOON

Valvonnan lääkkeenantokoulutus (Vallu) päivitettiin vuosi sitten ja se sisältää teoria- ja näyttöosuudet. Koulutus tulee uusia viiden vuoden välein. Kaikki Riihimäen vankilan vartijat ovat suorittaneet päivitetyn koulutuksen.

Vartijoiden hallussa olevat lääkkeet säilytetään toimistossa, jossa on sähköinen lukko. Toimistossa lääkkeille ei ole erillistä lukittavaa kaappia tai laatikkoa. Saatujen tietojen mukaan lukolliset kaapit ovat kuitenkin tulossa, ja lukitus pyritään toteuttamaan sosiaali- ja terveysministeriön julkaiseman Turvallinen lääkehoito -oppaan (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:6) suosittelemalla tavalla sähkölukolla ja kulunvalvonnalla.

Poliklinikalla ei yleensä pyydetä potilaalta erillistä suostumusta siihen, että vartijat saavat antaa hänelle lääkkeitä. VTH:n ylihoitajan näkemyksen mukaan suostumus olisi hyvä pyytää.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies pitää lääke- ja potilasturvallisuuden kannalta erinomaisena, että kaikki vartijat ovat suorittaneet lääkkeenantoa koskevan koulutuksen.

Apulaisoikeusasiamies pitää tärkeänä, että vartijoiden hallussa olevat vangeille valmiiksi jaetut dosetit sekä itsehoitolääkkeenä annettavat särkylääkkeet säilytetään tätä varten tarkoitettussa lukitussa kaapissa.

Vankiterveydenhuoltoa koskevassa laillisuusvalvonnassa on jo useasti todettu, että vartijoilla ei ole oikeutta vangin terveystietoihin ilman tämän nimenomaista, kirjallista suostumusta. Aikaisempien tarkastusten yhteydessä on myös käynyt ilmi, että VTH:ssa on laadittu lomake, jonka allekirjoittamalla potilas voi antaa suostumuksensa siihen, että vartijat antavat hänelle määrätyt lääkkeet ja että he saavat tämän vuoksi tarvitsemansa terveystiedot. Ennen suostumuksen antamista potilaalle tulee kertoa selkeästi ja yksiselitteisesti, mistä tiedoista suostumuksessa on kysymys ja mihin tarkoitukseen suostumus annetaan. Suostumuslomake toimitettiin nähtäväksi VTH:n kommenttien yhteydessä.

Terveydentilatietojen arkaluontoisuuden ja salassapitosäännösten vuoksi apulaisoikeusasiamies korostaa potilaalta pyydetyn suostumuksen tärkeyttä silloin, kun vartijat antavat hänelle lääkkeitä.

Apulaisoikeusasiamies totesi vielä, että vankilan henkilökunnan toteuttama lääkehoito ei tällä hetkellä sisälly poliklinikan lääkehoitosuunnitelmaan eli ei ole tältä osin Turvallinen lääkehoito -oppaan mukaista. Hän katsoi, että poliklinikan lääkehoitosuunnitelmaan voisi yhteistyössä vankilan kanssa sisällyttää myös vankilan henkilökunnan osallistumisen lääkehoitoon. On myös mahdollista, että vankilalla olisi oma poliklinikan myötävaikutuksella tehty lääkehoitosuunnitelma.

11 KANTA-YHTEENSOPIVUUS

Kanta-palvelut on terveydenhuollon valtakunnallinen tietojärjestelmäpalvelu, johon sisältyy muun muassa potilastiedon arkisto. Kanta-palveluihin tallentuvat tiedot, jotka henkilöstä on kirjattu terveydenhuollossa. Omakannassa potilas näkee nämä tiedot itse. Kanta-palveluihin tallennettujen tietojen katselu edellyttää työtehtävän mukaisia käyttöoikeuksia. Tietojen katselu edellyttää myös aina hoito- tai asiakassuhdetta ja potilaan suostumusta.

Kanta-yhteensopivuus oli VTH:n tarkastuksella kertoman mukaan toteutuksessa huhti-toukokuussa 2023 tai joka tapauksessa ennen kesää. Kanta-yhteensopivuus lisää potilasturvallisuutta esimerkiksi mahdollistamalla potilaan aikaisempiin hoitotietoihin ja lääkitykseen tutustumisen, mikä tällä hetkellä edellyttää paperisten potilasasiakirjojen tilaamista ja saamista. Myös tietojen saaminen poliklinikan ulkopuolisista tutkimuksista ja hoidoista helpottuu eikä niitä tarvitse enää siirtää VTH:n järjestelmään manuaalisesti, mikä vähentää hoitajien työtä ja riskiä virhekirjauksiin. Lisäksi yhteensopivuus mahdollistaa VTH:n tietojen näkymisen muissa hoitopaikoissa.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies pitää Kanta-yhteensopivuutta potilasturvallisuuden kannalta erittäin tärkeänä. Saatujen tietojen mukaan Kanta-yhteensopivuus on sittemmin toteutunut.

12 VTH:N SUORITTAMA OMAVALVONTA

Oikeusasiamiehen kanslian vuositeema on ”valvonnan valvonta”. Teeman tarkoituksena on muun muassa varmistaa, että oikeusasiamiehen valvomien toimijoiden sisäinen valvonta ja niitä valvovat tahot toimivat tehokkaasti laillisuusvalvonnassa ja perus- ja ihmispokeuksien edistämisessä, sekä tunnistaa rakenteellisia valvonnan puutteita ja aukkoja.

Omavalvonta tarkoittaa toiminnan jatkuvaa seuranta, arviointia ja kehittämistä. Palvelujen järjestäjän on valvottava toimintansa laatua, lainmukaisuutta ja turvallisuutta. Omavalvonnan avulla varmistetaan asiakkaiden yhdenvertaisuus sekä palvelujen laatu, saatavuus ja jatkuvuus. Jokaisella työntekijällä on lakisääteinen ja eettinen velvollisuus toimia turvallisesti sekä velvollisuus ilmoittaa havaitsemistaan riskeistä tai epäkohdista työnantajalleen.

Oikeusasiamiehelle toimitetuista asiakirjoista ja tarkastuksella esille tulleesta ilmeni seuraavaa.

VTH:n johtoryhmä ohjaa, valvoo ja seuraa potilas- ja työturvallisuuden sekä omavalvonnan ja laadunhallinnan kokonaisuutta. Erikoissuunnittelija vastaa omavalvonnan koordinoinnista ja laatueroikkemien esikäsittelystä. VTH:n jokaisessa toimipaikassa on omavalvontasuunnitelma, joka päivitetään vuosittain.

Kaikissa toimipaikoissa tehdään parillisina vuosina riskien arviointi ja sen perusteella riskienhallintasuunnitelma. Riskien arvioinnin osalta kirjataan riskiluokitus sekä se, miten riskeihin pyritään varautumaan. Tietosuoja ja tietoturvan arvioimiseksi on suunniteltu tehtäväksi parittomina vuosina SHQS-itsearviointi tiedonhallinnan osalta. Näissä arvioinneissa todetuille kehittämiskohteille nimetään vastuuhenkilöt ja toteuttamisaikataulu. Tiedon käyttämisen tueksi ja kehittämistehtävien seurannan tehostamiseksi on perustettu omavalvontatyöryhmä, joka kokoontuu kolmesti vuodessa. Tuloksia ja vaadittavien toimenpiteiden toteutumista seuraa omavalvontatyöryhmän, johon kuuluu myös johtoryhmä, ohella yhteistoiminta- ja työsuojelutoimikunta.

Lääkehuollon osalta Lääkekeskuksen johtaja tekee vuosittain lääkehuollon ohjauskäynnin jokaiselle VTH:n toimipaikalle.

VTH:ssa vaaratapahtumailmoituksia voivat terveydenhuollon henkilöstön lisäksi tehdä myös potilaat ja valvontahenkilöstö erillisellä lomakkeella. Vaaratapahtuma voi olla esimerkiksi läheltä piti -tilanne tai haittatapahtuma tai muu tunnistettu turvallisuusriski. Menettelytapoihin tai prosesseihin liittyvistä poikkeamista tehdään laatueroikkemailmoitus.

Esimiehet selvittävät kaikki ilmoitetut poikkeamat ja ryhtyvät tarvittaviin toimenpiteisiin. Vakavista vaaratapahtumista potilasturvallisuusvastaava aloittaa erillisen tutkinnan. Poikkeamista tehtävät koonnit käsitellään kolmesti vuodessa omavalvontatyöryhmässä sekä tarvittaessa yhteistoiminta- ja työsuojelutoimikunnassa. Omavalvontatyöryhmä saa myös potilasasiamiehen kolmesti vuodessa laatiman raportin yhteydenotoista, muistutuksista ja kanteluista sekä niistä seuranneista toimenpiteistä ja kehittämistarpeista.

Poliklinikan henkilökunta totesi olevansa ”huono” tekemään ilmoituksia poikkeamista, kun taas hammaslääkäri kertoi tekevänsä niitä ”liiankin helposti”. Kyseiset poikkeamat koskivat lähinnä tietoteknisiä ongelmia, kuten Lifecare-järjestelmän toimivuutta ja hitautta. Lifecare-järjestelmässä todetut ongelmat ovat jo selvitettävissä.

Toiminnan laatua seurataan myös potilaspalautteen perusteella. Riihimäen vankilasta pyydettyyn palautteeseen vastasi 40 potilasta ja tyytyväisyys palveluihin oli suhteellisen hyvä.

VTH:n toimintaa ohjaavat ja valvovat Pohjois-Suomen aluehallintovirasto, jolle on keskitetty vankiterveydenhuoltoa koskevien kanteluiden käsittely, sekä Sosiaali- ja terveydenhuollon lupa- ja valvontavirasto Valvira laissa erikseen mainitussa tilanteissa. Aluehallintovirasto ja Valvira tekivät yhteisen ohjaus- ja arviointikäynnin Riihimäen poliklinikalle vuonna 2016. Tämän jälkeen aluehallintovirasto teki poliklinikalle ohjaus- ja arviointikäynnin vuonna 2019.

Apulaisoikeusasiamiehen kannanotot

Apulaisoikeusasiamies pitää omavalvonnan toteuttamista erittäin tärkeänä ja kannustaa sen jatkuvaan kehittämiseen ja toteuttamiseen. Säännöllisesti tapahtuva oman toiminnan arviointi tukee ja vahvistaa toimintojen laatua sekä niiden toteutumista yhdenmukaisesti eri toimintayksiköissä. Lisäksi oma-aloitteinen työmenetelmien ja -tapojen havainnointi ja niiden arviointi on omiaan vahvistamaan henkilökunnan kokemusta omaan työhönsä vaikuttamisesta, mitä apulaisoikeusasiamies pitää myös tärkeänä.

Omavalvonnan toimivuus edellyttää sitä, että organisaatio saa tiedon havaituista vaaratapahtumista ja laatueroista. Apulaisoikeusasiamies kehottaa henkilöstöä aktiivisesti tekemään näitä ilmoituksia.

13 VANKEUSLAIN MUUTOKSIIN VARAUTUMINEN

Tarkastuksella keskusteltiin myös syyskuussa 2023 voimaan tulevista vankeuslain muutoksista.

Syyskuun alussa 2023 tulee voimaan vankeuslain 10 luvun 1 §:n muutos, jonka mukaan vankiterveydenhuollon yksikön järjestämiin palveluihin pääsyä koskeviin enimmäisaikoihin sovelletaan, mitä muun muassa terveydenhuoltolain 51, 51a ja 51b §:ssä säädetään hoitoon pääsystä.

Lain 51 §:ssä säädetään yhteydensaannista terveystieteiden keskuksiin sekä hoidon tarpeen arvioinnista. Muutoksen myötä se, mitä 51 §:ssä säädetään yhteyden saamisesta terveystieteiden keskuksiin, koskee yhteyden saamista vankilan poliklinikkaan tai Vankiterveydenhuollon yksikössä toimivaan terveydenhuollon ammattihenkilöön. 51a § ja 51b § koskevat hoitoon pääsyn enimmäisaikoja.

VTH:n toiminnan kannalta merkittävin muutos koskee yhteyden saamista poliklinikalle. Syyskuun 2023 alusta lukien VTH:n on järjestettävä toimintansa siten, että potilas voi saada arkipäivisin virka-aikana saman päivän aikana yhteyden poliklinikkaan tai terveydenhuollon ammattihenkilöön ja saada yksilöllisen arvion tutkimustensa tai hoitonsa tarpeesta ja kiireellisyydestä sekä siitä, minkä terveydenhuollon ammattihenkilön tekemiä tutkimuksia tai antamaa hoitoa potilas tarvitsee.

Arvion tekee laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö. Suun terveydenhuollossa arvion voi tehdä myös nimikesuojattu terveydenhuollon ammattihenkilö.

VTH:sta todettiin, että ratkaisu nopeaan yhteydensaantiin poliklinikalle ja asiointilomakkeiden nopeaan käsittelyyn olisi älyvankila, jollainen on esimerkiksi Hämeenlinnassa.

Toinen mainitun vankeuslain 10 luvun 1 §:n muutos, jonka mukaan vangilla on oikeus lääketieteellisten tarpeidensa mukaiseen hoitoon tupakoinnista vieroittautumiseksi, tulee voimaan 4.9.2023.

VTH:n mukaan tupakasta vieroittautumiseen on olemassa päivitetty ohje, ja Risen kanssa on jo käyty keskustelua siitä, koska vieroittautumisen tukeminen on VTH:n ja koska Risen toimintaa.

14 TOIMENPITEET

Apulaisoikeusasiamies saattaa Vankiterveydenhuollon yksikön, Riihimäen vankilan poliklinikan, Rikosseuraamuslaitoksen sekä Riihimäen ja Jokelan vankiloiden tietoon ja toiminnassa huomioon otettavaksi tässä pöytäkirjassa esitetyt huomiot ja kannanotot.

Pöytäkirja toimitetaan tiedoksi myös oikeusministeriön kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosastolle, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle sekä Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle.

Pöytäkirja julkaistaan oikeusasiamiehen verkkosivuilla.